

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-1.11>

Н. А. Гураленко, доктор юридичних наук,
доцент кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

В. В. Гордєєв, доктор юридичних наук,
доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ФОРМАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР СУДОВОЇ ПРОЦЕДУРИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

У статті досліджено адміністративне судочинство з позиції процедури та порядку судового контролю дотримання правомірності, законності та обґрунтованості здійснення публічною адміністрацією, її посадовими чи службовими особами належних їм за законодавством розпорядчих, сприяючих, забезпечувальних і сервісних публічно-владних повноважень. Наведено теоретичне узагальнення адміністративного судочинства як форми позитивного здійснення правосуддя, яка полягає у всебічному, повному, об'єктивному розгляді та вирішенні адміністративними судами публічно-правових спорів в стадійному порядку, визначеному законом.

Наголошено, що судова діяльність належить до процесуальних сфер життєдіяльності, де винятково важливо не тільки те, що робиться, а й те, який порядок здійснюваних дій. Формалізація, повторюваність, фіксованість, хронологічність, циклічність, строга послідовність операцій, опосередкований характер системних зв'язків і відношень, що виникають між різними стадіями оформлення результатів у відповідних процесуальних документах, наочно розкривають конструктивність судової процедури, її архітектуру, іманентні якісні ознаки.

Зауважено, що адміністративному судочинству як організаційно-правовій формі здійснення розгляду і вирішення адміністративних справ властива чітка й всебічна регламентація. Характеризуючи архітектуру адміністративного судочинства, узагальнено її іманентні якісні ознаки: розгортання у вигляді послідовних, регламентованих, визначених єдиною правовою метою дій – відносно відокремлених одна від одної стадій; забезпечення системою правил юридичної техніки; оформлення результатів у відповідних судових рішеннях – постановках та ухвалах.

Ключові слова: *судова процедура, адміністративне судочинство, стадії адміністративного судочинства, адміністративна юстиція, адміністративна справа, судові рішення.*

N. A. Huralenko, V. V. Hordieiev. Formal nature of court procedure: theoretical and methodological fundamentals of administrative judiciary

The article examines administrative proceeding from the standpoint of the procedure for judicial control of compliance with the legality, legality and reasonableness of public administration, its officials or officials have administrative, facultative, support and service public authority powers under their law. Theoretical generalization of administrative proceeding as a form of positive administration of justice is given, which consists in a comprehensive, complete, objective consideration and resolution by administrative courts of public law disputes in the stages manner prescribed by law.

It is emphasized that judicial activity belongs to the procedural spheres of life, where it is extremely important not only what is done, but also the order of actions. Formalization, recurrence, fixity, chronology, strict sequence of operations, the indirect nature of systemic connections and relationships, arising between the various stages of registration of results in the relevant procedural documents, clearly reveal the constructiveness of the judicial procedure, its architecture, immanent qualitative features.

It is noted that administrative proceedings as an organizational and legal form of consideration and resolution of administrative cases are characterized by clear and comprehensive regulations.

Characterizing the architectonics of administrative proceedings, its immanent qualitative features are generalized: deployment in the form of consistent, regulated, defined by a single legal purpose of action – relatively separate stages; providing the system of rules of legal technique; registration of results in the relevant court decisions – resolutions and rulings.

Key words: court procedure, administrative proceedings, stages of administrative proceedings, administrative justice, administrative case, court decision.

Узагальнююча модель права неминує ґрунтується на ідеї межі та форми, оскільки дотримання мір несумісне з аморфністю, безмежністю й хаотичністю. Надаючи юридичного значення деяким із фактів, право за допомогою процедури забезпечує соціальну єдність, полярно протиставляючи порядок – хаосу, свободу – свавілля, а владу – анархії. У цьому контексті процедура має впорядкований, обмежувальний характер, формує «ритмічну компетенцію», тобто здатність чинити потрібні дії в чітко встановленому порядку та у відповідні моменти. З врахуванням викладеної методологічної позиції слід досліджувати правову природу

і такого об'єкта, як адміністративне судочинство, що визначається через діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку встановленому КАС України.

Якщо розглядати адміністративне судочинство в динамічному аспекті, воно не може мати іншої форми, крім процедури, яка не просто супроводжує реалізацію так званого матеріального адміністративного права, а охоплює собою весь порядок адміністративного правозастосування. Право адміністративного судочинства фактично визначає процедури та порядок судового контролю дотримання правомірності, законності та обґрунтованості здійснення публічною адміністрацією, її посадовими чи службовими особами належних їм за законодавством розпорядчих, сприяючих, забезпечувальних і сервісних публічно-владних повноважень, забезпечує управлінську відповідальність суб'єктів неналежного публічного адміністрування.

Традицію правового освоєння судочинства як онтологічної процесуальної форми, дослідження конститутивних характеристик судового процесу у світлі обґрунтування рольової значущості судової процедури при забезпеченні фундаментальних соціальних цінностей (свободи, рівності, справедливості), розуміння судової діяльності як особливої форми реалізації права, вияву критеріїв якості та визначенню основних правил техніки судового письма підтримують В. Горшенев, С. Зархіна, О. Євдокимова та ін.

Науково-теоретичну основу аналізу надмірного формалізму адміністративного судочинства України формують результати дослідницьких пошуків таких учених, як В. Авер'янов, В. Бевзенко, Ю. Битяк, І. Голосніченко, Є. Додін, В. Доненко, Т. Коломоєць, В. Колпаков, О. Кузьменко, Д. Лученко, О. Остапенко, М. Цуркан, А. Школик та ін.

Процедура – ефективний механізм розвитку права, у якому концентруються всі пізнавальні процеси, пов'язані з правом; це спосіб існування права, що найбільш адекватно виражає логічну природу і структуру права. Право не вичерпується процедурою, але завжди намагається через неї відобразити певні соціальні відносини як чіткі, ясні та однозначні. Поза інституційною формою права залишається тільки ідея справедливості, яка не має конкретних форм застосування. Процедура породжує механізм відтворення норми й окреслює юрисдикції влади як правовий простір, в якому її легітимність (сприйняття суспільством влади та її дій [6, С. 23]) усякий раз підтверджується властивим кожній нормі порядком застосування. Так, який би вердикт (за змістом) не був винесений судом, його інформативна цінність набуває стійкості внаслідок судової процедури, де остання стає, насамперед, сховищем значущої інформації про дозволене й заборонене, критерії істини й справедливості. Питання про необхідність ускладнення судової процедури свідчить про прагнення до своєрідної автоматизації соціальних процесів, коли очікуваний результат, тобто ухвалення справедливого судового рішення, досягався б незалежно від волі й свідомості окремих людей. Тим самим процедура замінює собою індивідуальність, створюючи безвідмовний механізм, який може діяти при мінімальній зацікавленості окремого суб'єкта.

Судова процедура виникла як історично перша форма, за допомогою якої рішення судової влади набували легітимності. Однак і сьогодні процесуальний порядок застосування правових норм розуміється як їх невід'ємна ознака, і в цьому факті вбачається не тільки технічний прийом, що полегшує застосування правових норм, а й те, що виконання будь-якого судового рішення має загальнообов'язковий характер і гарантується судовою владою. Судове рішення, позбавлене форми, важко виконати.

Правова природа судової процедури полягає в тому, що вона пов'язана з розглядом судової справи, таких обставин і фактів, які базуються на позитивному праві та спричиняють певні юридичні наслідки.

Запровадження у сферу функціонування правової держави принципу розподілу влади передбачає делегування основних державних функцій незалежним один від одного органам: парламенту, адміністрації та суду, здатних контролювати один одного за допомогою відповідних механізмів. Одним із таких механізмів є інститут адміністративного судочинства, покликаний здійснювати спеціалізований судовий контроль за діями та рішеннями публічної адміністрації. Досліджуючи процесуальні форми адміністративної юстиції, А.Т. Комзюк, В.М. Бевзенко, Р.С. Мельник визначають адміністративне судочинство як гарантований державою та закріплений чинним національним законодавством спеціальний спосіб захисту приватними особами своїх прав, свобод та законних інтересів від неправомірних дій (бездіяльності) та рішень суб'єктів владних повноважень (органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб), який полягає у розгляді та вирішенні публічно-правових спорів системою адміністративних судів [9]. Відповідно ознаками адміністративного судочинства є такі: 1) це правосуддя, тобто діяльність судів у процесуальній формі; 2) вона полягає у розгляді та вирішенні спорів між громадянами, юридичними особами та суб'єктами адміністративної влади; 3) це спори з приводу законності та обґрунтованості владних дій (бездіяльності) [1, с. 39–43; 3].

Для систем адміністративного судочинства характерне віднесення до її відання спорів, що виникають у сфері адміністративного управління. З інститутом адміністративної справи пов'язані правовідносини, що виникають при судовому захисті прав, свобод та інтересів особи у публічно-правовій сфері. Адміністративне судочинство – судовий порядок розгляду спорів, що виникають у сфері владного управління між фізичними та/або юридичними особами, з одного боку, та суб'єктами владних повноважень – з іншого. Наявність суб'єкта владних повноважень в адміністративному судочинстві є обов'язковою умовою.

До якостей судової процедури, що конкретизують її природу, слід віднести те, що здійснення даної форми діяльності фіксується в процесуальних нормах і забезпечується відповідною системою правил

юридичної техніки. Дихотомія «матеріальне-процесуальне» в праві – фундаментальна: якщо перший компонент має відношення до змісту здійснених дій, то другий – до порядку їх здійснення. Процесуальні норми – правила поведінки організаційно-процедурного характеру, що регламентують порядок, форми й методи реалізації норм матеріального права [10, С. 280]; їх призначення – забезпечення оптимальності дії матеріальної норми й отримання юридичного результату. Звідси впливає загальна природа процесуального права: воно походить від матеріального права, потреби ефективної реалізації якого й обслуговує [4, с. 59]. Процесуальні норми, які спеціально обумовлюють порядок розгляду справи й ухвалення рішення, зумовлені природою правосуддя і служать гарантією досягнення формальної справедливості.

Право адміністративного судочинства є складовим (процесуально-правовим за природою) елементом, частиною публічного права України. Воно визначає процесуальний механізм неупередженого владного (забезпеченого засобами примусового виконання судових рішень) застосування адміністративними судами до конкретних спірних правовідносин відповідних загальних і спеціальних норм матеріального адміністративного, податкового, фінансового, соціального, муніципального та деяких інших галузей публічного права (наприклад, виборчого права як елемента структури конституційного права тощо) у разі їх порушення чи виходу за межі їх приписів суб'єктами публічної адміністрації.

Судова діяльність, безумовно, належить до процесуальних сфер життєдіяльності, де винятково важливе не тільки те, що робиться, а й те, як це робиться. Конструктивність судової процедури наочно розкривається при детальному встановленні узагальнених ознак і якостей, що зумовлюють її правову природу та правовий зміст. Формалізація (усі зовнішні елементи процедури вважаються необхідними незалежно від їх прагматичних функцій, і з їх приводу небажана рефлексія), повторюваність (зберігається стійка модель дії, яка відтворюється автоматично), фіксованість (як у пам'яті, так і в документальній формі) судової процедури – своєрідні дисциплінуючі ритми, спеціально створені та введені носіями влади для підтримання порядку. Серед інших характеристик прояву ритмів судової процедури важливо відзначити строгу послідовність операцій, хронологічність, загальновизнаність і циклічність.

Судовій процедурі властива чітка й всебічна регламентація, що забезпечує, з одного боку, ефективність діяльності судді як організатора судового процесу, а з іншого – атмосферу сприяння іншим учасникам такого процесу, які безпосередньо зацікавлені в його результатах. Така процедура розгортається у вигляді послідовних, регламентованих, визначених єдиною правовою метою дій – відносно відокремлених одна від одної стадій, що вибудовуються у вигляді ланцюжка, в якому жодна з ланок не може бути довільно пропущена або замінена іншою. Стадії судової процедури – це врегульовані процесуальні приписи щодо відокремлених у часі та в просторі, вчинених в певній послідовності юридично значущих дій суду, пов'язаних з вирішенням юридичних справ, винесенням судових рішень та їх оскарженням. Керуючись такою методологічною основою, адміністративне судочинство постає формою позивного здійснення правосуддя, яка полягає у всебічному, повному, об'єктивному розгляді та вирішенні адміністративними судами публічно-правових спорів в стадійному порядку, визначеному нормами КАС України.

Необхідною ознакою системності в судовій процедурі виступає взаємозв'язок її елементів, що простежується на різних рівнях – взаємозв'язок стадій, окремих дій, з яких вони складаються. Методологічні особливості й риси принципу загального зв'язку зумовлюються тим, що даний принцип орієнтує на пізнання всіх різновидів процесу, крізь призму опосередковуючих їх системних зв'язків і відношень, що виникають всередині цих процесів. Сукупність численних зв'язків і відношень, що виникають між різними стадіями судової процедури, є, з одного боку, необхідною умовою й передумовою їх спільного функціонування, а з іншого – сама судова процедура як система виникає й розвивається внаслідок взаємодії цих елементів.

Висвітлюючи порядок розгляду адміністративних справ в адміністративному судочинстві, з позиції розуміння останнього як системного явища, І. А. Качур констатує: в адміністративному судочинстві порядок, з одного боку, закріплює його стадійність (рух адміністративної справи за визначеними стадіями), а з іншого – кожна стадія має свій порядок проведення процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень (з'ясування обставин, дослідження доказів, врегулювання спору за участю судді тощо) [7, с. 153].

Ефективність судового процесу, дотримання його стадійності й розумних строків розгляду та вирішення публічно-правових спорів, розв'язання проблемних питань, що при цьому виникають, залежить від ряду об'єктивних і суб'єктивних чинників, одним з яких є формування теорії адміністративного судочинства з притаманними їй правовими категоріями та інститутами, з одного боку, і з урахуванням загальнотеоретичних надбань процесуального права – з іншого.

Проблеми стадійності, тобто просторово-часових, динамічних характеристик адміністративного судочинства як системного утворення, в загальнотеоретичному аспекті вивчені. Більшість сучасних дослідників адміністративного процесу визначає стадію як порівняно відокремлену, обмежену часом і логічно пов'язану сукупність процесуальних дій, спрямованих на досягнення певної мети та вирішення відповідних завдань конкретного адміністративного провадження, що характеризується певним колом суб'єктів і закріплюється в процесуальних актах.

Однак, попри активізацію в контексті дослідження окремих аспектів цієї проблеми, єдиної думки про їх кількість і, відповідно, зміст, поки не досягнуто. Найбільш переконливими з позиції розширеного

визначення стадій як самостійної частини послідовно здійснюваних процесуальних дій, яка разом із загальними завданнями має притаманні тільки їй цілі та особливості, видаються уявлення Н.Л. Губерської. Вчена поділяє стадії адміністративного процесу на обов'язкові та факультативні. На її думку, до перших слід віднести провадження в адміністративній справі (аналізу ситуації та порушення адміністративної справи), підготовка адміністративної справи до судового розгляду (підготовче провадження), судовий розгляд адміністративної справи (розгляд справи в судовому засіданні), оскарження рішення в справі (має факультативний характер, тобто може не використовуватись у деяких видах адміністративних процедур), виконання або звернення до виконання ухваленого рішення (заклучна стадія адміністративної процедури, суть якої полягає в кінцевій реалізації винесеного в справі рішення) [5]. Істотним у даному аспекті слід вважати зауваження, згідно з яким характеристика зазначених стадій як обов'язкових не означає, що процес пройде усі ці стадії, адже він може завершитися на будь-якій із них.

Окрім стійкого набору стадій, судова процедура має чітко визначений хронологічний аспект: тривалість судової процедури та її окремих стадій, як правило, співвіднесена з календарним часом. Внутрішня організація судової процедури здебільшого пов'язана з часовими обмеженнями, що встановлюються у вигляді строків виконання визначених процесуальних дій або завершення процедури в цілому. Оскільки календарний час являє собою універсальний ритм, що об'єднує всі частини суспільства, то хронологічне вимірювання судової процедури, що виражається у формі строків, покликане надати їй не тільки символічне, а й інструментальне значення. Так, для судового розгляду найбільш небезпечно надмірне його затягування, позаяк істина й справедливість, будучи встановлені з великим запізненням, можуть втратити свою цінність. З метою запобігання останньому важливою процесуальною гарантією права на справедливий суд, що відноситься до так званих автономних категорій в юриспруденції є поняття «розумного строку» розгляду справ судами. В адміністративному судочинстві останні визначають, як найкоротші за конкретних обставин строки у межах, визначених КАС України або встановлених судом, протягом яких суд (суддя) здійснює розгляд та вирішення справи та які дають змогу всебічно та повно дослідити подані сторонами докази, встановити фактичні обставини справи, які мають значення для прийняття законного та мотивованого рішення [2, с. 155].

У своїй практиці Європейський суд з прав людини підходить до проблеми розумності строку розгляду справ індивідуально. Разом із тим, були встановлені певні критерії, у світлі яких слід оцінювати тривалість провадження. Це складність справи; поведінка сторін і їхніх представників вжиті суддею заходи, тривалість проведення судових експертиз тощо. Строки судового розгляду через призму означених критеріїв аналізувались судом у справі «Смірнова проти України» [13], «Федіна проти України» [14], «Матіка проти Румунії» [15].

Водночас хоча тривалість розумних строків диференційовано залежно від категорії справи та її складності, критерії розумності строків уніфіковано у межах адміністративного судочинства. Так, у Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» [11] визначено, що з урахуванням практики ЄСПЛ критеріями розумних строків у цивільних справах є: правова та фактична складність справи; поведінка заявника, а також інших осіб, які беруть участь у справі, інших учасників процесу; поведінка органів державної влади (насамперед суду); характер процесу та його значення для заявника. Суд також підкреслив, що оцінюючи правову та фактичну складність справи, треба враховувати, зокрема, наявність обставин, що утруднюють розгляд справи; кількість співзаявців, співвідповідачів та інших учасників процесу; необхідність проведення експертиз та їх складність; необхідність допиту значної кількості свідків; участь у справі іноземного суб'єкта та необхідність з'ясування й застосування норм іноземного права [11].

Результати судової процедури обов'язково оформлюються у відповідних процесуальних документах, тобто судових рішеннях – актах застосування права, які ухвалюються органом судової влади в письмовій формі й містять юридичну оцінку події, що стала предметом судового розгляду, а також вказівку на міру відповідальності, якщо на це є встановлені в ході судового слухання справи підстави.

Суттєвою стороною судового рішення є та, завдяки якій вона зберігає свою якісну визначеність. Оскільки зміст судового рішення мінливий (зміст рішення суду першої інстанції та вищих інстанцій може різнитися), зрозуміло, що, з формальної позиції, воно не вважається його визначальним началом. По суті, зміст судового рішення може бути неоднозначним – і з погляду відповідності системі цінностей, і з погляду конкретних приписів. Навпаки, саме відносний консерватизм форми судового рішення дозволяє ідентифікувати його як правове явище. У зв'язку з цим судові рішення може втрачати й набувати юридичні якості, абсолютно не змінюючись за своїм змістом. Так, у день прийняття судового рішення ще не має юридичної сили, однак через час, визначений у законі після його проголошення, судові рішення, ніскільки не змінюючись змістовно, таку якість офіційно набуває.

Як обіцянка породжує в адресата очікування його виконання, так і рішення створює правову ситуацію, вирішення якої для суду можливе лише у результаті його виконання. Неможливість вчинити інакше, тобто відмовитися від неминучого результату власного рішення, відрізняє суд від будь-якого іншого суб'єкта правової дії: громадянин вправі передумати й із деякими витратами для себе відмовитися від виконання

взятого ним зобов'язання, законодавчий орган також не позбавлений можливості виправити, доповнити або ж зовсім відмінити виданий ним нормативний акт. У контексті викладеного теоретичну складність являє саме існування можливості відмови суду від прийнятого судового рішення з метою виправлення допущеної судової помилки або відсторонення інших обставин, що виключають справедливості рішення чи вироку. Вважаємо, що вертикальна ієрархія судів, в якій виокремлюють суди першої та наступних (апеляційної, касаційної) інстанцій, не суперечить висновку про фінальне для позову значення судового рішення, оскільки підставою для перегляду справи служать такі обставини, які свідчать про порушення обов'язкових до застосування в судовому процесі правил і положень, уміщених у нормах матеріальних права.

Адміністративному судочинству притаманна визначена адміністративними процесуальними нормами процесуальна форма [8, С. 55]. Згідно ст. 158 КАС України рішення, що приймаються адміністративним судом щодо спірних публічно-правових відносин, оформляються у вигляді процесуальних документів. Залежно від кола питань, вирішених через прийнятий акт, судові рішення поділяються на *постанови* та *ухвали*. За цим критерієм *постанова* є рішенням суду будь-якої інстанції, у якому вирішуються вимоги адміністративного позову, а *ухвала* – рішенням, яким вирішуються питання, пов'язані з процедурою розгляду адміністративної справи, та інші процесуальні питання.

Судове рішення має відповідати строго встановленим вимогам: бути законним та обґрунтованим, містити чіткий, зрозумілий, грамотний виклад відомостей, забезпечувати певну структуру вираження змісту, відповідати дотриманню реквізитів. При цьому істотні порушення вищеперелічених вимог, що висувуються до складання судового рішення, у свою чергу, є підставою для його скасування або зміни.

Судове рішення (постанова, ухвала) обов'язково повинно містити: вступну, описову, мотивувальну та резолютивну частини (ст.ст. 163, 165, 207 КАС України). Відпрацьована в судовій практиці й закріплена в адміністративному законодавстві схема розміщення частин судового рішення і сукупність вимог, що висувуються до оформлення його тексту, з одного боку, забезпечують логічність проведених у ході судочинства процесуальних операцій, сукупність процесуальних дій, а з іншого – дозволяють лаконічно узагальнити результати адміністративного судочинства, викласти всю сукупність висновків, отриманих у ході вчинення тієї чи іншої процесуальної дії.

З огляду на вищезазначене, судова діяльність належить до процесуальних сфер життєдіяльності, де винятково важливо не тільки те, що робиться, а й те, який порядок здійснюваних дій. Формалізація, повторюваність, фіксованість, хронологічність, циклічність, строга послідовність операцій, опосередкований характер системних зв'язків і відношень, що виникають між різними стадіями оформлення результатів у відповідних процесуальних документах, наочно розкривають конструктивність судової процедури, її архітектоніку, іманентні якісні ознаки.

Адміністративному судочинству як організаційно-правовій формі здійснення розгляду і вирішення адміністративних справ властива чітка й всебічна регламентація. Характеризуючи архітектоніку адміністративного судочинства, можна узагальнити її іманентні якісні ознаки: розгортання у вигляді послідовних, регламентованих, визначених єдиною правовою метою дій – відносно відокремлених одна від одної стадій; забезпечення системою правил юридичної техніки; оформлення результатів у відповідних судових рішеннях – постановах та ухвалах.

Список використаної літератури:

1. Авер'янов В. Б. Процесуальний аспект адміністративного права: особливості тлумачення. *Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики*. Київ : Факт, 2003. С. 39–43.
2. Берназюк Я. О. Поняття «розумні строки» в адміністративному судочинстві. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4(84). С. 149–157.
3. Винокурова І. Організаційні моделі адміністративної юстиції. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 2. С. 102–107.
4. Горшенев В. М. Теория юридического процесса. Х. : Вища школа, 1985. 192 с.
5. Губерська Н. Л. Стадії адміністративних процедур: поняття та види. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 32(3). С. 11–15.
6. Жаровська І. М. Генезис принципу легітимності державної влади та проблеми його впровадження у сучасному суспільстві. *Європейські перспективи*. Київ : ЮНЕСКО-Соціо, 2012. Вип. 4. Ч. 1. С. 19–23.
7. Качур І. А. Порядок розгляду адміністративних справ: в контексті стадійності адміністративного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 152–156.
8. Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 596 с.
9. Комзюк А. Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України : навчальний посібник. К. : Прецедент, 2007. 531 с.
10. Малько А. В., Магузов Н. И. Теория государства и права : курс лекций. Саратов : ВШ МВД, 1995. 560 с.
11. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду

з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 No 11. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14> (дата звернення: 29.09.2021).

12. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 No 11. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14> (дата звернення: 29.09.2021).

13. Справа «Смірнова проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини, 08.11.2005, No 36655/02. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_440(дата звернення: 29.09.2021).

14. Справа «Федіна проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини, 02.09.2010, No 17185/02. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_802 (дата звернення: 29.09.2021).

15. Case of Matica v. Romania: decision of the European Court of Human Rights, 02.11.2006, No 19567/02. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Matica v Romania"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER"}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 29.09.2021).